

**Szombathelyiné dr. Nyitrai Ágnes – dr. Bakonyi Anna – Kovácsné Bárány
Ildikó**

BÖLCSŐDE-ÓVODA KÖZÖS INTÉZMÉNYKÉNT TÖRTÉNŐ MŰKÖDTETÉSE

Készült a Szociális és Munkaügyi Minisztérium megbízásából a Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet Gyermekvédelmi Főosztályán, külső szakértők bevonásával, a TÁMOP 5.2.1., „Gyerekesély” projekt keretében.

2009. február 2.

Tartalomjegyzék

• Bevezető	3. old.
• A kisgyermeknevelés (bölcsődei és óvodai nevelés) elvi kérdései	3. old.
• A Bölcsődei nevelés-gondozás országos alapprogramja és	
• Az Óvodai nevelés országos alapprogramja c. dokumentumok	
• tartalmi összevetése	6. old.
• A 0-3 éves és a 3-7 éves gyermek nevelésének szemléleti kérdései	12. old.
• Az együttnevelés variációi és kritériumai	18. old.
• Közös képzési lehetőségek	24. old.
• Jogszabályok	25. old.
• Szakirodalom	28. old.

Bevezető

Napjainkban jelentős változások zajlanak a napközbeni kisgyermekellátás területén. Ezeket a változásokat részint a férőhelyszámok növelésére tett kísérletek, részint pedig a családok igényeihez való differenciáltabb igazodásra törekvések indukálják. Egyre gyakoribb, hogy az iskoláskor előtti korosztály nevelését-gondozását egyazon intézmény látja el, amely esetenként speciális szakmai elképzelések alapján valósul meg (pl. családi napközi), más esetben pedig „egyszerűen” a napközbeni ellátás keretében (pl. óvodában működő bölcsődei csoport). A bölcsődei csoportokat is működtető óvodák (továbbiakban: közös intézmények)¹ jogi és a szakmai szabályozása azonban gyakran hiányos, hézagos. Jelen tanulmányunkban összefoglaljuk az együttnevelés legfontosabb elvi és gyakorlati vonatkozásait, a döntéshozó és a döntéseket megvalósító szakemberek munkájának segítése érdekében. A nevezett cél mellett kiemelt hangsúlyt kap az azon településeken élő gyermekek ellátására irányuló törekvés, ahol jelenleg semmilyen napközbeni ellátás nem működik, és a szegénycsaládok gyermekeinek ellátására irányuló törekvés.

A kisgyermeknevelés (bölcsődei és óvodai nevelés) elvi kérdései

Az iskoláskor előtti korosztály napközbeni, intézményes ellátása a kezdetektől fogva – dominánsan – két intézménytípusra, a bölcsődékre és az óvodákra hárul. Annak ellenére, hogy mindkét intézmény a kisgyermek nevelését hivatott betölteni – és ez a tény önmagában is elég ok az egységes szemléletre és az összehangolt gyakorlatra –, a bölcsőde és az óvoda két különböző minisztériumhoz tartozik, valamint nem egyenlők a feltételek a képzést és a képzettséget illetően sem. Ezért a közös intézmény pedagógiai elveit és az azokhoz kapcsolódó gyakorlatát különösen fontos egymáshoz illeszteni. A két minisztérium eltérő preferenciáinak leginkább megragadható elemei, hogy a bölcsőde inkább gondozási-nevelési feladatokat lát el (ugyanakkor szigorú közegészségügyi szabályokat is be kell tartaniuk), ezzel szemben az óvodák az oktatási rendszer legelső állomását képezik, noha a gondozási-nevelési teendők ott sem elhanyagolandók. Ez azonban – a tények ellenére – leegyszerűsített, pusztán a jelenség szintjén megfogalmazott álláspont, hiszen a létező, a gyermekek életkori különbségéből szükségszerűen következő eltérések ellenére, mindkét intézmény elsősorban nevel. Noha az érvényben lévő képzések nem egyformák, hierarchiát teremteni a végzettség szerint kisgyermekgondozók és óvodapedagógusok között nem pusztán etikátlan, hanem a pedagógiai egységesség elvével szembenálló megkülönböztetés lenne. Igazán megkülönböztetés nélküli felfogás ugyanakkor csak akkor lehetséges, sőt akkor jogos, ha az összevont intézmény valóban törekszik az egységes pedagógiai gyakorlatra, az életkori sajátosságokból fakadó eltérésekkel együtt (és nem annak ellenére).

¹ Korábbi munkaanyagokban, szakmai fórumokon bölcsőde-óvoda integrációról esett szó. Az integráció szó a nevelésügyben a bármilyen vonatkozásban a csoport többségéhez képest kisebbségnek számító gyermekek (sajátos nevelési igényű, halmozottan hátrányos helyzetű, más nemzetiségű, etnikumhoz tartozó stb.) és a többségi csoporthoz tartozó gyermekek együttnevelését jelenti. A *bölcsőde-óvoda közös (összevont) intézményként működése* megfelelőbb kifejezés a napközbeni gyermekellátás ezen formájának leírására.

A két intézmény együttműködésének – jogi értelemben – többféle variációja is van (ld. később), megvalósításuk más és más jogszabályoknak való megfeleléssel jár együtt. Mindez azonban nem jelentheti azt, hogy a bölcsőde és az óvoda pusztán csak egymás mellett, vagy szó szerint egyben (egy épületben) funkcionál, az együttműködés tudatos, összehangolt pedagógiai munkát kell, hogy jelentsen.

A két intézményrendszer nevelési elveinek, szemléletének, valamint az erre épülő gyakorlatnak, a gyermekkép, a gyermekről vallott azonos gondolkodás miatt szükséges egységesen működnie. Cél, hogy a bölcsődébe járó kisgyermek, ha átlép az óvodába, ne vegyen észre – a személyiségét befolyásoló tényezők között (elsősorban a vele kapcsolatos attitűdök és bánásmód terén) – alapvető változásokat. A másik épület (vagy csak másik csoportszoba) más tárgyi körülmények, más gyerekek és más felnőttek élménye természetes módon illeszkedjen addigi életébe, a változásokat érdekesnek, kedvezőnek élje meg. E kontinuitás élményét a szülők számára is biztosítani kell. Mindez akkor lehetséges, ha a két intézmény pedagógiai programja egymásra épül. (Nem e dokumentum feladata, ugyanakkor a pedagógiai koherencia kedvéért indokolt megemlíteni, hogy az egységes gyermekkép és a hasonló bánásmód – kívánatos esetben – nem fejeződik be az óvodáskor végére, hanem folytatódik az általános iskola alsó tagozatában, és lehetőség szerint még azután is.) Az egy intézményben két korosztály jelenléte – a sajátosságok megtartásával a mindennapokban – ugyanakkor a gyermeknek a szolgálatában áll, a gyermekről vallott nézetével, azonos pedagógiai szemlélettel és attitűddel.

A magas színvonalú intézményhálózat, a közös intézmény esetében mindkét egység figyelembe veszi – függetlenül a gyermek életkorától és az intézmény típusától – a gyermekek egyéni szükségleteit és családjuk jellegzetességeit, ezáltal biztosítva esélyt a sajátos nevelési igényű gyermekeknek és a legnehezebb körülmények között élő gyermekek fejlődésének is. Mindkét intézménytípusnak tehát elsődleges feladata a differenciált bánásmód gyakorlata mind a gyermekek, mind családjuk vonatkozásában. A koragyermekkori intervenció, az egyes családok sajátosságainak figyelembevétele a partneri kapcsolat alapja, a család és az intézmény együttnevelésének feltétele, mely azokra a családokra különösen vonatkozik, akik sérült gyermeket nevelnek, és akik a legnehezebb szociális körülmények között élnek, akár a városokban, akár a kistelepüléseken, függetlenül attól, hogy a szülők járnak-e dolgozni, vagy sem. A bölcsődei és az óvodai nevelésnek tehát a családokhoz való alkalmazkodásban is együtt kell működni mind a gyermek felvételét illetően, mind pedig a nevelés és fejlesztés értelmében. Az esélyegyenlőség és az esélyteremtés (ld. intézkedési tervek) ilyen értelmű megvalósítása önmagában is a differenciáláson alapszik, hiszen minden családnak azt a minőségű, típusú segítséget kell megkapnia, amelyekre neki és a gyermeknek szüksége van. Az intervenció kiemelése azért is indokolt, mert a nevelés bármely területére vonatkozó pedagógiai bánásmód, amely egyeztetésre kerül a két intézmény között, csak a differenciálás gyakorlata mentén lesz hatékony és a fejlődést, valamint a fejlesztést ténylegesen biztosító tényező. (Mindennek gyakorlatára vonatkozó kifejtéseket ld. később).²

A magyar pedagógia innovatív elemeinek egyik kiemelkedő kulcsszava a kompetencia. E kifejezés valóságos tartalommal akkor töltődik meg, ha minden intézmény minden résztvevője kompetens lehet a maga kompetenciáján belül (egy kis szójátékkal élve). Azaz: a gyermek, a pedagógus és a szülő saját szerepében megerősítve, partnerként, a maga szerepkörének megfelelően, aktívan vesz részt a nevelés/nevelődés folyamatában. Ez a

² Dr. Bakonyi Anna (2008): Korai fejlesztés. In: Kezünkben a diagnózis. Bp. Kézenfogva Alapítvány, 110–113. old.

legfontosabb összekötő elem az intézmények között, és ez az a gyakorlat, amely minden intézményre, benne minden résztvevőre egyformán kell, hogy érvényesüljön. Oktatáspolitikai alapelv, hogy mindez azokra a kistélepülésekre is vonatkozzék, ahol a legszegényebbek élnek, többnyire munka nélkül, és legtöbb esetben önálló intézmények híján.³

Ezzel egyidejűleg, mindegyik intézményre egyformán vonatkozó elv és ahhoz kapcsolódó gyakorlat az is, hogy mindkét intézménynek tudnia kell a szolgáltatási hálózatát – természetesen összevont intézmény esetén egységesen – az alapprogramok és az annak megfelelő helyi pedagógiai programok keretei közé szorítani. A jó minőség és a jó partnerviszony nem azt jelenti, hogy bármilyen elvárás teljesíthető, hanem éppen azt, hogy az intézmény, rugalmasan bár, de határozott elképzelésekkel segíti a kisgyermek nevelését, csak azon a „pályán mozogva”, ami pedagógiailag az adott korosztály számára elfogadható. Ebben a vonatkozásban éppen vannak/lehetnek is különbségek a bölcsőde és az óvoda között, hiszen a két korosztály egymástól eltérő célokat és feladatokat tűz ki a konkrétumok terén, de sem a bölcsőde, sem az óvoda nem lépheti túl (sem divatból, sem pénzszerzési célból) az intézményi program által meghatározott kereteket. (Speciális óvoda és/vagy iskola-előkészítés, számítástechnika, sport, idegen nyelv stb. Mindez megfelelő módon és mértékben természetesen megvalósítható.)

A közös intézményi működtetés – tekintve, hogy ez a fajta együttműködés egy már létező forma – a jelenlegi gyakorlat színterén máris „kitermelte” a maga előnyeit, szépségeit, természetesen a nehézségekkel és félelmekkel együtt. A pusztán csak formális összevonás és a valóságos együttműködés között feszül a mindennapokban rejlő gyakorlat, melynek számos tapasztalatát az alábbiakban⁴ – csak röviden és hivatkozásszerűen – foglalhatjuk össze:

Erősségek:

- A gyermekek fejlődésének nyomon követhetősége folyamatos, ezáltal a fejlesztés hatékonyabb
- Megkönnyíti a bölcsőde-óvoda átmenetet, főként a szokásrendszer összehangolása és a gyermekismeret révén
- Könnyebb és folyamatosabb a kapcsolattartás a szülőkkel
- Az együttműködés során a szakmai ismeretek átadása, bővítése biztosított, ezáltal folyamatos a szakmai megújulás is
- Többnyire biztosított a szakvégtzettség ezekben az intézményekben

Gyengeségek:

- Nem mindig biztosítottak az eltérő tárgyi feltételek
- Ha nincs szakképzett gondozónő, nehezebb az összehangolás
- Magas az óvodai létszám, a sok bölcsődést is, és a gyesből érkezetteket is fel kell venni
- Kérdés, hogy ki a függetlenített vezető, milyen kompetenciákkal rendelkezik
- Még mindig nagy a presztízsharc, valamint a preferenciák harca (tartalmilag és anyagilag egyaránt)

Lehetőségek:

- Még mélyebb szakmai ismeretek és ezek összehangolása

³ Dr.Bakonyi Anna (2008): Inklúzió: A kompetencia alapú óvodai programcsomag elvei és a HHH gyerekek nevelésének elvi összefüggései. Óvodai Nevelés, 2008. március, 108–111. old.

⁴ SWOT analízis készült: Észak-kelet Magyarországi Regionális Módszertani Bölcsőde Eger, 2008.

- A helyi nyilvánosság előtti megjelenés biztonságosabb, hatékonyabb
- Az egységes értékközvetítés előny a gyerekeknek és családjaiknak
- Több és jobb közös pályázati lehetőségek adódnak
- Könnyebb a más intézményekkel való kapcsolattartás

Veszélyek:

- Az intézmények közti pénz elosztása harcba torkollhat, vagy bizonytalanságot okozhat
- Az állandó társadalmi változásoknak, kihívásoknak nehéz újra-meg újra megfelelni
- Mi lesz a sorsa ennek a folyamatnak, ha kevés lesz a gyerek
- Túl sokan szólnak bele az adott intézmény működésrendjébe
- A két intézmény és a dolgozók közti ellentéteket akár még növelheti is ez a megoldás
- Egyre súlyosabbá válik, hogy ki tanuljon tovább és milyen irányban, mert az érdekek megduplázódnak és az igények keveredhetnek

Mindezekből következik, szinte adódik hogy melyek azok a területek, amelyek megerősítésre szorulnak, amelyek kihasználásra várnak, és az is, hogy hol vannak azok a kritikus pontok, amelyeket meg kell oldani (elvileg is és gyakorlatilag is), vagy amelyeken túl kell lépni.

A Bölcsődei nevelés-gondozás országos alapprogramja és az Óvodai nevelés országos alapprogramja dokumentumok tartalmi elemzése, összevetése

Az **Óvodai nevelés országos alapprogramjának** (továbbiakban: ONAP) kiadásáról a 137/1996. (VIII. 28.) Kormányrendelet rendelkezik.

Előzményei:

Az 1950-es évek elejétől miniszteri rendeletekkel kiadott, központi, kötelező érvényű programok szabályozták az óvodai nevelőmunkát Magyarországon (1953, 1954, 1957, 1971 és 1989).

Ezek közül kiemelkedő volt az 1971-es Óvodai Nevelési Program, melyet nevelésközpontú alapelvek – ezen belül is az egyéni bánásmód elve – jellemeztek, középpontban a 3–6 éves gyermek állt. Az óvodai élet három nagy területe a játék, a munka és a tanulás. Kiemelt szerepet kap a gyermek testi, érzelmi, szociális és értelmi fejlődésének segítése, az ennek érdekében alkalmazott tartalmi eszközök pedig az anyanyelvi és irodalmi, a zenei, a vizuális, a környezeti, a matematikai és a testi nevelés.

Az 1985. évi közoktatási törvény mondja ki először a közoktatási intézmények szakmai önállóságát, melynek következtében az óvodai nevelés területén elsőként jelentek meg reform- és alternatív elképzelések szerint működő intézmények, egyúttal az ún. hagyományos program szerint működő intézmények is sokszínűbbé váltak. Ezek a tendenciák vezettek az Óvodai Nevelési Program 1989-es átdolgozásához. Az 1989-es program már keretjellegű (jogi értelemben a kerettantervek közé sorolható) volt, szemléletében az egyéni bánásmód, a személyiségközpontú nevelés fontosságát hangsúlyozta, elődjénél még karakterisztikusabban, az óvodai élet központi tevékenységévé pedig a játékot tette.

A rendszerváltás következtében a fenti tendenciák felerősödtek, és ez vezetett az Óvodai nevelés országos alapprogramjának (továbbiakban: ONAP) kiadásához.

Az ONAP gyökeres változást hozott az óvodai nevelés szabályozásában: a szabályozás két lépcsőssé vált: az óvodával szembeni társadalmi elvárások, igények kielégítésének módját,

lehetőségeit, kereteit az ONAP határozza meg, az egyes óvodák sajátos feladatait, lehetőségeit pedig az adott intézmény ONAP- ra épülő helyi programja rögzíti (Helyi óvodai program, a továbbiakban: HOP).

„Az ONAP – az óvodai nevelés központi szabályozásának dokumentuma – alapelveket tartalmaz: nevelés- és gyermekközpontú, felhasználja a magyar óvodapedagógia értékeit, magába foglalja a XXI. század elvárásait, valamint teret enged a nevelés tartalmi, metodikai megújításának. Az ONAP - azzal egyidejűleg, hogy központilag szabályoz - lehetőséget teremt a pedagógiai szabadság nagymértékű érvényesülésére. Az ONAP kiinduló alap a helyi, az óvoda saját nevelési programjának elkészítéséhez. Az ONAP épít a magyar óvodai neveléstörténet értékeire, a nemzeti sajátosságokra, a hazai óvodai gyakorlat nemzetközileg elismert eredményeire, a hazai és külföldi pedagógiai és pszichológiai kutatásokra.”⁵

A bölcsődei nevelés-gondozás országos alapprogramja⁶ (továbbiakban: BNGOAP) jelenleg a szakma által elfogadott, lektorált, kiadás előtt álló tervezet, melynek kidolgozásához az ONAP sok (későbbiekben részletezett) elvi és konkrét javaslattal szolgált.

Előzmények:

1952-ben jelent meg a Bölcsődék Egységes Szervezeti és Működési Szabályzata. 1993-ban a Bölcsődei szakmai és szervezési útmutató, 1997-ben pedig, A bölcsődei nevelés-gondozás minimumfeltételei és a szakmai munka részletes szempontjai⁷, mely utóbbira a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet 40. § (4) bekezdése utal.

A fenti szabályozók központi érvényűek voltak. Lényeges különbség az óvodai nevelés szabályozásához képest az, hogy míg az óvodai nevelési programok a teljes tartalmi szabályozást magukba foglalták, a bölcsődei szabályozók viszont központilag meghatározott, egységes kereteket adtak, a tartalom szabályozása pedig a módszertani levelek révén valósult meg.

A bölcsődei szakma fejlődése és az ellátórendszer sokszínűvé válása magával hozta az igényt egy óvodaihoz hasonló, kétszintű szabályozási rendszer kiépítésére.

⁵ Farkas Lajosné: A helyi nevelési program irányítója. In: *Minőség az óvodában*. OKKER, 2001. 61. old.

⁶ A bölcsődei nevelés-gondozás országos alapprogramja. Kézirat. Írták: Szombathelyiné dr. Nyitrai Ágnes, Korintus Mihályné dr., Rózsa Judit. SZMI, Bp. 2008

⁷ Ez A bölcsődei gondozás-nevelés minimum feltételei és a szakmai munka részletes szempontjai. Módszertani levél. Országos Család- és Gyermekvédelmi Intézet, Bp. 1999 (Ez a módszertani levél 1997-ben a BOMI kiadásában is megjelent) is megjelent.

Az alapprogramok struktúrája:

A bölcsődei nevelés-gondozás országos alapprogramja	Az óvodai nevelés országos alapprogramja
BEVEZETŐ	BEVEZETŐ
A BÖLCSŐDEI NEVELÉS-GONDOZÁS CÉLJA	GYERMEKKÉP, ÓVODAKÉP
A BÖLCSŐDEI NEVELÉS-GONDOZÁS ALAPELVEI	Gyermekekép
A családi nevelés elsődlegességének elve	Óvodakép
A gyermeki személyiség tiszteletének elve	
A nevelés és a gondozás egységének elve	
Az egyéni bánásmód elve	
A biztonság és a stabilitás elve	
Az aktivitás és az önállósulás segítésének elve	
Az egységes nevelő hatások elve	
A BÖLCSŐDEI NEVELÉS-GONDOZÁS FELADATAI	AZ ÓVODAI NEVELÉS FELADATAI
Egészségvédelem, az egészséges életmód megalapozása	Az óvodai nevelés általános feladatai
Az érzelmi fejlődés és a szocializáció segítése	Az egészséges életmód alakítása
A megismerési folyamatok fejlődésének segítése	Az érzelmi nevelés és a szocializáció biztosítása
	Az értelmi fejlesztés, nevelés megvalósítása
A BÖLCSŐDEI ÉLET MEGSZERVEZÉSÉNEK ELVEI	AZ ÓVODAI ÉLET MEGSZERVEZÉSÉNEK ELVEI
Kapcsolat a szülőkkel	Személyi feltételek
Beszoktatás (adaptáció) – szülővel történő fokozatos beszoktatás	Tárgyi feltételek
„Saját gondozónő” - rendszer	Az óvodai élet megszervezése
Gyermekcsoportok szervezése	Az óvoda kapcsolatai
Napirend	
A bölcsőde kapcsolata más intézményekkel	

<ul style="list-style-type: none"> • A bölcsődék kapcsolata a bölcsődei hálózaton belül • Bölcsőde és óvoda kapcsolata • Egyéb kapcsolatok 	
A BÖLCSŐDEI NEVELÉS-GONDOZÁS FŐBB HELYZETEI	AZ ÓVODAI ÉLET TEVÉKENYSÉGI FORMÁI ÉS AZ ÓVODAPEDAGÓGUS FELADATAI
Gondozás	Játék
Játék <ul style="list-style-type: none"> • Mondóka, ének • vers, mese • alkotó tevékenységek • egyéb tevékenységek 	Vers, mese
Mozgás	Ének, zene, énekes játék
Tanulás	Rajzolás, mintázás, kézimunka
	Mozgás
	A külső világ tevékeny megismerése
	Munka jellegű tevékenységek
	Tanulás
ALAPELLÁTÁSON TÚLI, A CSALÁDI NEVELÉST TÁMOGATÓ SZOLGÁLTATÁSOK	
DOKUMENTÁCIÓ	
A FEJLŐDÉS LEGGYAKORIBB JELLEMZŐI A BÖLCSŐDÉS KOR VÉGÉRE	A FEJLŐDÉS JELLEMZŐI AZ ÓVODÁSKOR VÉGÉRE
ZÁRSZÓ	

A két alapprogram fejlődésmenete nem azonos: az óvodai dokumentum szerepe az eredetihez képest átalakult, a bölcsődei pedig egyre nőtt. Ennek magyarázata: a régebbi óvodai programok részletes központi előírást tartalmaztak az óvodai élet, a nevelési év egészére vonatkozóan. A társadalmi és a szakmai demokratizálódás következtében a program alapprogrammá változott, ami műfajilag, tartalmilag alapvető átalakulást jelent. Az

alapprogram egy keretprogram, amely az adott intézménytípus működésének szakmai szellemiségét és kereteit jelöli ki, ezen belül az egyes intézmények a helyi igényeknek és saját szakmai elképzeléseiknek megfelelően alakíthatják ki helyi programjaikat.

A bölcsődei területen a nevelési program növekedése figyelhető meg. A bölcsődei ellátás középpontjában a gondozás állt, ennek okai:

- az ellátott korosztály életkori sajátosságai
- a bölcsődei ellátásnak – korábban – az egészségügyhöz való tartozása
- a korabeli pedagógiai jellemzők (a nevelésben a közvetlen hatásokkal történő fejlesztés állt a középpontba, amelyet a bölcsődések vonatkozásában nem találtak jónak, követendőnek)

Az elmúlt évtizedekben a társadalmi változásoknak és a kutatások eredményeinek köszönhetően a személyességen alapuló pedagógiai elképzelések térhódítása indult meg, és ez a kisgyermeknevelés terén is kedvező fogadtatásra, sőt, szinkronra talált. A bölcsődei ellátás a szociális ellátórendszer, ezen belül a gyermekvédelem része lett, ahol a pedagógiai szemléletmód jelenléte természetes. Ez a szemléletváltás a megfogalmazás szintjén is kifejeződik: bölcsődei gondozás-nevelés helyett bölcsődei nevelés-gondozásról beszélünk. Definíciószinten megfogalmazott, hogy a nevelés tágabb, a gondozás szűkebb fogalom: a gondozás minden helyzetében folyik nevelés is, a nevelés helyzetei, lehetőségei azonban nem korlátozódnak a gondozási helyzetekre.

A bölcsődei alapprogram nagyobb részletezettségét indokolja egyrészt az, hogy a bölcsődepedagógia az óvodapedagógiához képest lényegesen újabb, ezáltal kevésbé letisztult ága a pedagógiának, másrészt pedig az, hogy a bölcsődei nevelés területén az elmúlt kb. négy évtizedben számos pedagógiai elképzelés váltotta egymást, igen nagy amplitúdójú mozgásokkal. A '60-as években a tevékenységre serkentés kapott hangsúlyt, a '70-es évek vége felé a bölcsődei nevelésben a gyermek öntevékenységehez igazodás volt a jellemző, majd a '80-as évek közepétől-végétől fogalmazódtak meg azok a pedagógiai elképzelések, melyek a gyermek fejlődéséhez igazodó, azt tevőlegesen is segítő nevelői magatartást tartják ideálisnak a gyermek optimális fejlődése szempontjából. A fentiek miatt szükséges az egyes fogalmak körültekintőbb, árnyaltabb definiálása is. Ez a különbség jól tükröződik abban, hogy a bölcsődei alapprogram a bölcsődei nevelés-gondozás célját és alapelveit fogalmazza meg, az óvodai pedig gyermekképről és óvodaképről szól. Lényegében mindkét dolog ugyanazt fogalmazza meg: a gyermekkép és az óvodakép absztraktabb, az alapelvek pedig konkrétabb szinten.

A gyermek személyiségének, egyéniségének elfogadásán, tiszteletben tartásán alapuló, a személyre szabott, differenciált fejlődéssegítés fontosságát hangsúlyozó pedagógiai megközelítésnek köszönhetően mindkét alapprogram foglalkozik:

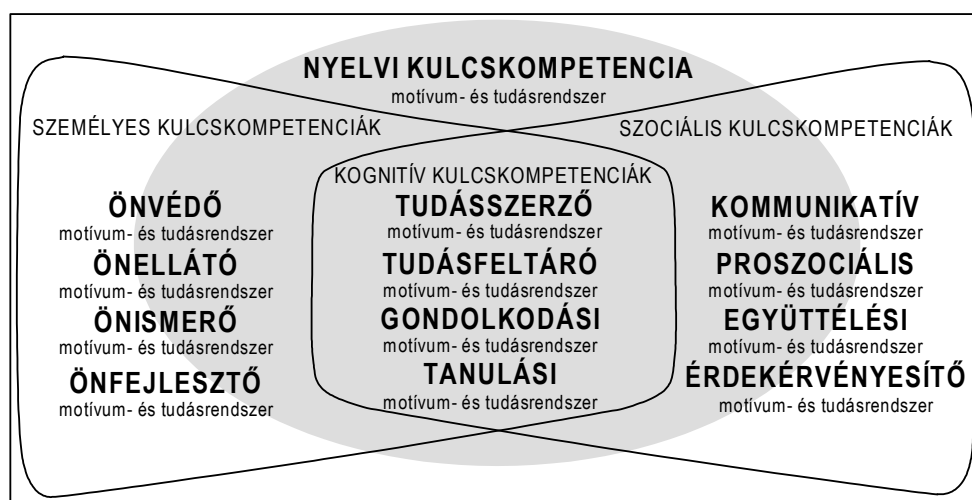
- a gyermek egészséges, harmonikus fejlődéséhez szükséges feltételek biztosításával (környezeti feltételek, napirend, stb.),
- a gyermek életkorának, egyéni érdeklődésének megfelelő aktív, tevékeny élet biztosításával (kiemelten a játék és tapasztalatszerzési lehetőségek, a szó legtágabb értelmében vett tanulási lehetőségek biztosítása),
- a kapcsolatokkal (gyermek-nevelő, gyermek-gyermek, szülő-gyermek, szülő-nevelő és nevelő-nevelő),

Az ONAP-ban megfogalmazott óvoda funkció teljes mértékig illeszkedik a BNGOAP által bölcsődei funkcióként meghatározottakkal:

- óvó-védő
- szociális
- nevelő-személyiségfejlesztő funkció

A bölcsődei nevelés-gondozás és az óvodai nevelés feladatai területeiket tekintve megegyeznek, az elsősorban tartalmi különbségek a bölcsődés és az óvodás gyermekek fejlettsége közötti különbségekből fakadnak.

Az egészségvédelem és az egészséges életmódra nevelés, az érzelmi fejlődés és a szocializáció, valamint a kognitív fejlődés segítése Kozma Tamás szóhasználatával élve az egyén biogén, pszichogén és szociogén szférájának fejlődését támogatja, vagyis: komplex fejlődésszétválasztást jelent.⁸ Nagy József kompetenciamodellje⁹ alapján pedig a személyes, a szociális és a kognitív kulcskompetenciák fejlődésének életkornak megfelelő segítségét jelenti.

Mindkét alapprogram a bölcsődei, illetve az óvodai élet megszervezésének részeként tér ki a szülőkkel való kapcsolatra, valamint az intézmény kapcsolatrendszerére. Az intézményes nevelés a családi nevelés kiegészítőjeként definiált mindkét esetben, ami fontos szemléleti kérdés. A szülőkkel való kapcsolat a bölcsődei nevelés-gondozás esetében karakterisztikusabban hangsúlyozott, a bölcsőde mint intézmény elsődlegessége és az ellátott korosztály életkori sajátosságai miatt. A kapcsolatrendszert illetően jelentős különbségek is vannak, hiszen az óvodai alapprogram a gyermekvédelmi törvény¹⁰ elfogadása előtt született, a bölcsőde pedig a gyermekjóléti alapellátás részeként egyértelműen vázolja a rendszer elemeihez való kapcsolódásait.

Mindkét intézmény a neveléssel kapcsolatos szerepét, feladatait egy hosszú folyamat adott szakaszának irányítójaként értelmezi: a bölcsődei alapprogramban megfogalmazódik az óvodával, az óvodaiban pedig a bölcsődével és az iskolával való kapcsolat, az átmenetek segítése, a kontinuitás biztosítása.

A gyermekek életének főbb területei között mindkét intézménytípusban kiemelt szerepet kap a játék, a vers-mese, az ének-zene, az alkotás, a mozgás, a tanulás értelmezése, és a munka-jellegű tevékenység, amelyről a bölcsődei alapprogram az „egyéb tevékenységek” címszó alatt tesz említést. (A részletes pedagógiai elemzés meghaladja jelen írás

⁸ Bővebben: Id. Kozma Tamás (2001): Bevezetés a nevelésszociológiába. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp.

⁹ Nagy József (2007): Kompetenciaalapú kritériumorientált pedagógia. Mozaik Kiadó, Szeged.

¹⁰ 1997. évi XXI. tv. A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról.

lehetőségeit.) A korosztályok közötti különbségek következtében a gondozás az ONAP-ban kevésbé részletezett.

A BNGOAP az ONAP-hoz képest 2 többlet-fejezettel rendelkezik: külön kitér az alapellátáson túli szolgáltatásokra és a dokumentációra is, a már többször hivatkozott okok miatt.

A két alapprogram a gyermekképet, a gyermek fejlődéséről vallott felfogást és a felnőttek ebben a folyamatban való szerepét, feladatait, lehetőségeit tekintve nagy mértékű rokonságot mutat.

Jelentős különbség van azonban a szabályozóerőt tekintve: az óvodai alapprogramról kormányrendelet rendelkezik, a bölcsődei alapprogram jelenleg – szakmai elfogadás után – kiadás előtt áll. Nagyon fontos elvi kérdés, hogy a bölcsődei alapprogram szabályozóerejét is kormányrendelet határozza meg, hiszen csak így valósulhat meg a szabályozás szintjén az ekvivalencia, amely főleg a bölcsőde-óvoda közös intézményekben kap kiemelt jelentőséget.

A 0-3 éves és a 3-7 éves gyermek nevelésének szemléleti kérdései

Ahogy már szó esett róla, a két intézmény egységes nézet- és gyakorlatrendszere ellenére – vagy éppen azzal együtt – az eltérő korosztály eltérő sajátosságaiból adódóan nem azonos célkitűzéseket és nem egyforma módszereket kell, hogy alkalmazzon a „hétköznapi” nevelési gyakorlat folyamán, hanem az életkori sajátosságoknak megfelelően alakulnak a mindennapok. A különbségek lényegesek a mindennapok során, a gyerek életében mindezeknek komoly jelentőségük van, hiszen éppen ezen megélt élmények által válik valaki identitásában (ha nem is tudatosan) bölcsődéssé vagy óvodássá. Mégis, azt szükséges megvizsgálnunk, hogy az egyes gyermeki jellemzők és gyermeki tevékenységek mely gondolkodás, ismeret, szemlélet alapján válhatnak egymáshoz közelítővé, a kisebb-nagyobb eltérésekkel együtt. Melyek tehát azok a döntő kérdések, amelyekben szükséges az összhang, amelyek a konkrétumok megvalósításakor egyformán értelmezendők, amelyek során lényeges, hogy a szemlélet azonos, vagy hasonló legyen, amelyek által realizálódhat az egységes gyerekkép, valamint az egységes, de a sajátosságokat megőrző kisgyermeknevelés?

- **Beszoktatás:** Az anyás beszoktatás a bölcsődei nevelés „találmánya”, melyet az óvodák jelentős részében is alkalmaznak. A közös intézmény esetében a bölcsődei beszoktatást követő években a gondozómunka és gondozással kapcsolatos teendők, a gondozás eredményei az anya és a gondozónő együttműködésének fő tárgya. Az óvodában, ha a gyermek járt bölcsődébe, szintén az ezekre vonatkozó kérdéseket teszik fel leggyakrabban az anyák, ha nem járt, akkor a leválás a központi téma. Később pedig – egyre inkább – a gyermek tudásszintjére helyeződik a hangsúly. (Kifejtés, vélemény ld. később.) A gazdag, minőségi nevelőmunka azt kívánja, hogy az összevont intézmény (a gyermek automatikusan átmegy az óvodai részlegbe) mindkét egységében legyen beszoktatás, akkor is, ha a gyermek csak átsétál egy másik csoportba, és akkor is, ha otthonról jön. A beszoktatás legyen rugalmas, idejét – ha valamennyire maximálják is – kezeljék egyformán rugalmasan, és módját szintén a gyermek és a család ismeretében állapítsák meg. (Mely napszakban kezdődik, csoportszobában vagy udvaron, stb.) A későbbi együttműködés során a család igényeihez, lehetőségeihez és elvárásaihoz igazodva mindkét intézmény pedagógusai egyaránt törekedjenek arra, hogy a gyerek személyiségének teljes spektrumáról essen

szó, nem csak a gondozásról, és később nem csak arról, hogy mennyit és mit tud a kisgyermek. Ez szemléleti kérdés, a nevelésről és kisgyermekről vallott felfogás kérdése. A beszoktatás ideje az optimális idő arra, hogy eldöntsék a pedagógusok: „kié a gyerek”. A saját gyermek elvét a bölcsődei gyakorlatból az óvodának is érdemes átvennie, különösen az összevont intézmények esetében.

- **Felfogás a nevelésről, a kisgyermek fejlődéséről:** A pedagógiai innováció egyik központi kérdése (ahogy már szó esett róla) ma a kompetenciaalapú nevelés és oktatás. Tekintve, hogy kisgyermekkorról van szó, kétségtelen tény, hogy még az óvodába lépő kisgyermek általános pszichés állapotát is meghatározza a korai kötődés szintje, annak mikéntje. Ugyanakkor tudjuk, hogy ez nem pusztán a kapcsolat érzelmi színezetére utaló jelenség, hanem „benne van” a gyermeknek a teljes, minden oldalú viszonyulása a külvilághoz, képességrendszerének kibontakoztatási vágya, akarása. Elsődleges tehát a pszichológiailag és biológiailag egyaránt megalapozott érzelmi állapot, amely az anyához fűződő viszonyban is és a külvilágban való aktivitáshoz való viszonyban is – ha tetszik, kompetenciában – realizálódik. A kisgyermek a valóságban kompetens, nem elvontan az, és kompetenciája nem spekulatív, azaz nem a felnőtt elképzeléseitől függ. Ezért ideologikus (elképzelt, vágyott, divatos stb.) nevelési célokat, fejlesztési irányokat nem szabad kitűzni, ha hiszünk abban, hogy a fejlődés útja egy adott meglévő talaj mentén folytatódik tovább. Nyilvánvaló, hogy ez a „talaj” összefügg a környezettel, az adott szociológiai háttérrel, aminek minősége nem hierarchia kérdése, hanem ténykérdés.¹¹ Ezért a nevelésnek mindkét intézményben abból a gyerekből kell kiindulni, aki van, azzal a családi háttérrel együtt, ami van. Ez nem lemondás a gyerekről, éppen ellenkezőleg, ez az alapja minden további fejlődésnek. A gyermek kompetenciája (képesség, ismeret, attitűd) magabiztos, ha nem tőle idegen megfelelést várnak el tőle, ugyanakkor magabiztosságát már csak az fokozza, ha elvárják tőle. E szemlélet megvalósításhoz elengedhetetlen az is, hogy kompetensnek fogadjuk el a gyermek szüleit, egész családját, és az is, hogy kompetenciájában biztos legyen maga a pedagógus is. Nem mondhatunk le arról, hogy komolyan vegyük az egyéni eltéréseket, ami nem azt jelenti, hogy bizonyos közös pontokat ne keresnénk a csoport együttműködését, „együtt mozgását” illetően. Lehetnek olyan közös célok is, melyeket eltérő időben és eltérő módon kell és lehet elérni.¹²
- **Homogén és/vagy vegyes csoportok:** Könnyebb a közös intézmény azonos felfogás szerinti nevelőmunkáját megvalósítani, ha ebben a kérdésben közösen foglalnak állást. Az intervenció szemlélet, az egyéni bánásmód, a differenciált foglalkozás természetesebben valósul meg, ezért eredményesebb is, ha a vegyes csoportok a dominánsak. A lehetőség a választásban azonban mindkét intézmény számára adott. A bölcsődében az egész piciket nyilván nem lehet „összekeverni” a nagyobbakkal, ezt leszámítva azonban a döntés a pedagógusoké, amit befolyásolhat az éppen jelen lévő korosztály életkora is, cél azonban, hogy a döntés legyen tudatos és közös. Lényeges szempont lehet pl. az egyes gyermekek életkora (különbséghatárok, az egyes – szűkebb értelemben vett – korcsoportokhoz tartozó gyermekek száma stb.). A vegyes korcsoport hangsúlyozottan igényli a csoport összetételéhez, az egyéni sajátosságaihoz igazodó pedagógiai programot.
- **Együttműködés a szülőkkel:** A partnerviszonyt sokféleképpen lehet értelmezni, ezért lényeges, hogy ebben is azonos álláspontot képviseljenek az intézmény dolgozói. A mai gyakorlat, sokszor a pusztá fennmaradásért, gyakran előtérbe helyezi a szülők

¹¹ Dornes, Martin (2002): A kompetens csecsemő. Pont Kiadó., Bp.

¹² Cole, M. – Cole, S. (2003): Fejlődéslélektan. Osiris Kiadó, Bp.

olyan szintű elvárásait, ami egyfelől akár gyermekellenes is lehet, másfelől pedig kizárja a valódi differenciálás lehetőségét. Egyértelmű, hogy bizonyos foglalkozásokból mind a sérült, mind a halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek kimaradnak, vagy csak formálisan vannak jelen. El kell dönteni, együtt a két intézménynek, hogy melyek a preferenciák, hogy a nevelésről vallott felfogásba milyen külső elvárások férnek bele, és melyek azok, amiket ki kell zárni. Ezzel egyidejűleg a kapcsolattartás módjait is jó, ha közösen határozzák meg. A családlátogatás időpontját (pl. beszoktatás előtt, vagy csak később), a fogadóórák rendszerét, a szülői értekezletek, a szülőcsoportos beszélgetések témáit, és a kevésbé hagyományos megoldásokat. Pl. játszócsoportok a szülőkkel, érzékenyítő technikák (videotréning stb.), bevonás a mindennapi életbe, az intézményen kívüli időtöltés lehetőségei stb. Sokféleképpen lehet feltenni a kérdést, és sokféle válasz adható: általános és veleszületett fejlődési tényezők, vagy a kulturális körülmények a meghatározók?¹³ Egy biztos, az intézményrendszer a környezeti tényezőkhöz tud hozzátenni, és a családdal való együttműködésben ahhoz tud igazodni, miközben a gyermek és a család megismerése adja a kiindulást, ezáltal az egyéni eltéréseket. Az értelmi belátás, az átélés előbb vagy utóbb új struktúrát képezhet, és mint ilyen, a régihez képest új motivációs bázist hoz létre a szülőknél, és ezáltal a gyermekekben is (vagy fordított sorrendben). Mindez vonatkozik a fejlődés összes területére.

- **Inkluzív nevelés:** Az inklúzió fogalmán többnyire a befogadó légkört értik. A valódi inklúzió azonban nem pusztán valamely kisebbség (SNI, HHH, migráns) jelenlétének eltérését jelenti, hanem azt, hogy a valóságos képességek és kompetenciák alapján valósul meg a nevelési folyamat. Ha ez az elfogadó-befogadó, differenciált bánásmód csak az érintett gyerekekre vonatkozik (a többiekétől egyszerre és egyformán várunk el), akkor akarva-akaratlan a pozitív diszkrimináció érvényesül a többség rovására. A valóságos inkluzív pedagógia minden gyereket differenciál, így válik mindenki (gyerek, szülő pedagógus) számára elemi szintűvé a mindenki számára adekvát pedagógiai gyakorlat. Az összevont intézmények erről a kérdésről csak egyformán gondolkodhatnak.
- **A gondozás és nevelés összefüggése:** A „hivatalos” álláspont szerint a bölcsőde inkább gondozó, az óvoda inkább nevelő-oktató intézmény. Nyilvánvaló, hogy ebben a formában egyik sem igaz. A „gondozás közben nevelünk” jól ismert felfogás, azonban fontos, hogy ezt az attitűdöt az óvodapedagógus (nem csak a dajka) is átvegye, pontosabban folytassa, még akkor is, ha a nevelés egyéb preferenciái is érvényesülnek és akkor is, ha az óvoda egyik (nem kizárólagos) célja az iskola-előkészítés. „A nevelés és a gondozás elválaszthatatlan egységet alkotnak. A nevelés tágabb, a gondozás szűkebb fogalom: a gondozás minden helyzetében nevelés is folyik, a nevelés helyzetei, lehetőségei azonban nem korlátozódnak a gondozási helyzetekre”.¹⁴
- **Szoktatás, szokásrendszer, tevékenységbázis, értékrend, napirend:** A kisgyermek számára a tapasztalás és az azzal összefüggésben lévő cselekvés a szocializáció és az értékrend kialakulásának, valamint a tanulásnak az egyik legjellemzőbb módja. Ez mindkét korosztályra érvényes, még a közvetlenül az iskolába lépés előtti időszakban is. A szocializáció, együttműködés a többiekkel akkor lesz könnyű és eredményes, ha a gyermekek tudják, hogy mit, mikor, hogyan szoktak csinálni. Mindez vonatkozik a napirendre, amely legyen meghatározott, ugyanakkor rugalmas, a játékok

¹³ Vajda Zsuzsanna (1999): A gyermek pszichológiai fejlődése. Helikon Kiadó, Bp.

¹⁴ A bölcsődei nevelés-gondozás országos alapprogramja. Kézirat. Írták: Szombathelyiné dr. Nyitrai Ágnes, Korintus Mihályné dr., Rózsa Judit. SZMI, Bp. 2008.

elrendezésére, a gondozási, játéktevékenységgel kapcsolatos, tanulási megoldásokkal összefüggő és egyéb cselekvésekre is. A tapasztaláson alapuló önálló kezdeményezések, cselekvések rögződnek, kialakul a viszonyulás az adott tárgyhoz, tennivalóhoz, szokáshoz és értékhez, ami segíti a kisgyermek döntéskéességét – már a korai életszakaszban is, a megfelelő módon –, és mindez növeli önbizalmát, önállóságát, identitását. A két intézmény között „csak” annyi az eltérés, hogy sokszor nem ugyanarra a tapasztalásra és cselekvésre, vagy nem azonos szinten végzett aktivitásra vonatkozik a folyamat. A helyi programokat természetesen önállóan dolgozzák ki az óvodák, és fogják hamarosan kidolgozni a bölcsődék is. Maguk dönthetnek a tevékenységpreferenciákról, az arculatról, a fő profilról. A döntési jog ellenére azonban két elvnek célszerű érvényt adni. Az egyik az, hogy a helyi program szellemisége, valamint a benne lévő konkrétumok feleljenek meg az adott település jellegének, a helyi szokásoknak, vagy legalábbis ne üssenek el túlságosan azoktól. (Pl. egy városi óvoda néphagyományőrző jellege kevésbé adekvát, mint ugyanez vidéken, stb.). A másik pedig az, hogy a bölcsőde (ha még nincs helyi programjuk, akkor is) és az óvoda egyeztesse a programban foglaltakat a szokásrend, napirend és értékrend kérdéseiben is. A környezetnek, a helyi kultúrának figyelembe vétele része a helyi programnak, mely tényezők szorosan alakítják a gyermekek viszonyulásait, szokásait, gondolkodását. Mindezt tehát a két intézmény között pedagógiai bázisnak, kiindulópontnak kell tekinteni. Vonatkozik ez a heterogén környezetre is, ahol a heterogenitás maga a sajátosság, illetve azok jellegzetességek az érvényesek, amelyek az adott településen ténylegesen megjelennek.

- **A felnőtt szerepe, a pedagógus mint irányító:** Az intézmény részben az otthon funkcióját pótolja. Ez a gondolat gyakran egyenértékű a „jó intézmény” minősítéssel, mindamelllett csak részben igaz. A pedagógus nem szülő, a gyerekek nem testvérek. Valóban, a gondozási, nevelési és oktatási feladatokat a nap jelentős hányadában az intézmény vállalja fel, de másképp teszi ezt, mint ahogy teszi, tenné az otthon, a szülők. A pedagógus egyszerre érvényesíti az egyéni bánásmódot és a közösségi nevelést, amelyek nem ellentmondóak, ténylegesen párhuzamosan vannak jelen a mindennapok folyamatában. Ebben szervező, irányító, társ a pedagógus. Mindkét intézményben azonos attitűddel rendelkező pedagógusi hozzáállás adja az összevont intézmény valóban együttműködő jellegét e téren is.
- **Közösség, társas kapcsolatok, önállóság:** Minden kisgyermeknek – akárhány éves is – joga van az egyedüllétre, a magányos játékra vagy a „semmittevésre”. Ez olyannyira igaz, hogy mindkét intézmény berendezése akkor jó, ha léteznek a visszavonulásra alkalmas kuckók. Ugyanakkor a bölcsőde is és az óvoda is elsősorban a közösségi együttlét tere. A közösség azonban nem külsőlegesen diktált létezési forma (csak a formális közösség), hanem önkéntes, adott tevékenységre vonatkozó együtteség. A barátság, annak tartóssága és tartalma a két életszakaszban nem azonos, mégis, mindkét esetben a pedagógus feladata ennek tiszteletben tartása és támogatása, ha kell, segítése.
- **Játék:** A játék – a csecsemőkorban a mozgással együtt – a kisgyermek fő tevékenysége. A játék önkéntes, örömeztést kiváltó, spontán tevékenység, melynek nincs célja, de nagyon komoly, a személyiség minden területére kiható, fejlesztő hatású eredménye van. (Az értelmi képességek, a verbalitás, a mozgásos és a szociális-érzelmi- akarati tényezők egyaránt a játék által fejlődnek leginkább.) Ezért mindkét intézményben egyformán kell biztosítani a játék objektív és szubjektív feltételeit. A berendezés, a játéktárgyak típusa, mérete, felhasználhatósága (polivalenciája) természetesen a két korosztály számára nem teljesen azonos. De az, hogy legyen hely és idő (a nap 70%-ban legalább) játszani, az közös vonás. A játéktárgyak több célra,

önkéntes, fantáziára és saját élményvilágra épített felhasználása szintén közös elv a két intézményben. A felnőtt indirekt irányítása (akkor, ott és úgy kapcsolódik be, ahogy azt a játék menete, állapota szükségessé teszi), a megfelelő légkör megteremtése egyformán feladata a bölcsődei és az óvodai pedagógusnak. Ismét visszatérhetünk a szülői és a fenntartói elvárásokra. A jó minőségű intézmény a játék preferenciáját semmilyen nyomás hatására nem adja fel.

- **Tanulás:** A tanulás terén látszik – első benyomásra – az egyik legnagyobb eltérés a két intézmény között, Ez azonban csak látszólagos, ha a kisgyermekkorai tanulás sajátosságait, annak pszichológiáját vesszük alapul, a differenciálással együtt. A konstruktív tanuláselmélet a gyermek előzetes ismereteire alapoz, egyformán értékeli a gondolkodási folyamaton alapuló és az intuíciókon, készségeken alapuló tanulási folyamatot. Ez a sokszínűség egybevág a gyermekek sokszínűségével, és az egyéni sajátosságok maximális figyelembevételével. Az egyéni cél, feladat, módszer, eszköz, idő és értékelési mód, ha tényleg egyéni, akkor nem az életkortól függ, hanem a gyerektől. Ebben a felfogásban tehát még sincs jelentős különbség a tanulás terén. E szemlélet gyakorlati alkalmazása biztosítja igazán a bölcsőde és az óvoda tanulásirányításának összhangját, célként kitűzve az egyéni fejlesztést. A tanulásnak – szemben a játékkal – konkrét célja van, és nem önkéntes, hanem irányított. Ezért a játékos tanulás valójában semmitmondó kifejezés, sem nem játék, sem nem tanulás. A cselekvésen alapuló tanulás, egyéni motivációval, amely szinte az önkéntesség érzetét biztosítja, felel meg sokkal inkább a valóságnak, és segíti a gyermek fejlesztését. Az egyén megismerése (ld. később) adja a tanulás alapját. A gyermeki tanulásban a tájékozottságnak és tudásnak komoly szerepe van, de a képességek fejlesztésének még nagyobb. A sajátos gyermeki gondolkodás és világkép, a problémamegoldás technikája, a figyelem-összpontosítási képesség, a felidézés módja valamennyire függ az életkortól, ilyen értelemben eltérhet a két intézményben a tanulás szervezése, alapjában véve azonban az elsődleges szempont az, hogy hol tart a gyermek fejlettségi szintje, milyen motivációs bázissal rendelkezik, mire van igénye és képessége. Ez képezi a fejlesztés alapját. E gondolkodás mentén egyetlen gyermekről sem mondunk le, bármilyen képességekkel rendelkezzen is, és bármilyen támogató, vagy éppen annak hiányát szenvedő családból jön is. Kiemelt szerepe van a hétköznapi élettapasztalatoknak mint tanulási lehetőségeknek, és a tanulást befolyásoló külső tényezőknek egyaránt.¹⁵
- **A gyermek megismerése, mérés:** A minőségbiztosítás ma már minden óvodától elvárt, sőt megkövetelt feladat. Ennek részeként értelmezhető a gyermekek mérése, fejlettségi szintjük megállapítása. A sokféle mérési eljárás közül választott módszer a helyi program része, illetve a minőségirányítási kézikönyv egyik fejezetét képezi a legtöbb esetben. A bölcsődei területen a minőségbiztosítási rendszer kidolgozása most van folyamatban. A gyermekek mérésére, a fejlődés nyomon követésére használatos eszközök hosszú múltra, többszörös és jobbító átdolgozásra tekintenek vissza. A két intézménynek a mérés elvi kérdéseit feltétlenül össze kell hangolni egymással. A módszerválasztás önálló, szabad döntésen alapul. Ugyanakkor – ha valóban az egyéni fejlesztés a cél –, akkor szinte elkerülhetetlen a nyomon követéses mérés, amely a gyermek megismerésén alapul, minden területre egyformán kiterjed, folyamatos, és ennek eredményeire épülnek a tanulási, fejlesztési tervek. Említettük már (ld. szülőkkel való kapcsolattartás), hogy az aktív átélés, esetleg a belátás, új motivációs bázis kialakulását eredményezheti. Itt kell nyomatékosítani, hogy a gyermek megismerése nem abból áll csupán, hogy ismerjük a fejlődés fő irányait (a négy terület

¹⁵ Kagan, Spencer (2001): Kooperatív Tanulás. Önkonet Kft. Bp.

mindegyikén: értelmi, szociális, verbális, mozgásos), hanem azt is jelenti – és a „mély” nevelés szempontjából ennek van igazán jelentősége –, hogy képünk van a gyermek önképéről, ha tetszik, identitásáról. A gyermeket egységben látni, érezni sokszor nehezebb, mint a részfunkcióit mérni, ismerni.¹⁶

A bölcsődés és az óvodás korosztály együttnevelése a bölcsődei és az óvodai nevelés mellett Magyarországon jelenleg több formában létező gyakorlat (családi napközi, bölcsődei csoport működtetése óvodában, magánkezdemenyezésben működő intézmények, egyedi szakmai koncepció alapján – esetenként kísérleti jelleggel – működő intézmények, és a készülő törvény alapján, a kistélepüléseken (ld. jogszabály és készülő törvény) az óvodai csoportban meghatározott feltételekkel bölcsődés korú gyermekek fogadása, stb.). További célként kell tehát kitűzni, hogy ezen intézmények alap- és helyi programjainak koncepciói is illeszkedjenek egymáshoz. Mindezt ott is követelményként szükséges felállítani, ahol az eltérő fenntartás (állami, alapítványi, egyházi, magán) eltérő szemléletet vonhat maga után. Így a gyermekről és annak családjáról vallott felfogásnak szerepelni kell az adott intézmény helyi programjában, mely programnak az adott intézmény alapprogramjához, vagy annak hiányában valamely szabályozó dokumentumhoz kell illeszkedni. Ezen alapidokumentumok összehangolása pedig tárcaközi együttműködést is igényel. Az egy szinten történő egységesítésben benne kell lenni annak is, hogy az adott intézmény egységesen kiket, mely rétegeket és hogyan képvisel. Fontos, hogy egyetlen intézmény se tegyen – tehessen – diszkriminatív különbségeket családok és gyermekek között (ld. bármilyen értelemben vett kisebbségek). Mindezzel együtt természetesen az egyes intézménytípusok között, és azokon belül is érvényesüljön a pluralizmus, amely megjelenhet részcélokban, feladatokban, módszerekben, napirendben stb.

Mindkét terület, a bölcsőde is és az óvoda is, számtalan olyan értéket halmozott fel, amelyek egyrészt megőrzendők, másrészt pedig – éppen értékeinél fogva – más intézménytípusok számára is példák lehetnek. Ezeknek megőrzése, ismertté tételük és fejlesztésük a pedagógia fontos feladata. Ezzel egyidejűleg és nem ennek ellentmondva kell megvalósulni a közös intézményben az egymáshoz illesztésnek. Ugyanakkor az is követendő egyéb pedagógiai intézmények számára, hogy a két intézmény tartalmi szabályozóinak dokumentumai egymásra épülnek, már jelen állapotukban is összhangban vannak.

Fontos, hogy a bölcsődéket szabályozó dokumentumok (módszertani levél és a folyamatban lévő alapprogram) továbbra is őrizzék meg korosztályára vonatkoztatott jellemzőiket, éljenek sajátosságaikkal, a nevelési tényezőket meghatározó alapvonásaikkal. Tegye ugyanezt az óvoda is saját dokumentumaival a jelenben is, a fejlesztést előtérbe helyező programjaiban is. Ezzel együtt a gyermeki szabadság tiszteletben tartása, a játék tevékenységének központi kategóriája, a nevelő- és gondozómunka összekapcsolódása, a játékba integrált cselekvő tanulás, az egyéni (differenciált) bánásmód, a társas kapcsolatok segítése, valamint a családokkal való egyéni és szoros együttműködés (intervenciós személet) egységes érvényesítése kiemelt közös cél és feladat mindkét intézmény számára. Csak e pedagógiai gyakorlat mentén van esély arra, hogy minden gyermek – kiemelten minden rászoruló gyermek – esélyt kapjon, és fejlődése biztosított legyen.¹⁷

¹⁶ Dr. Bakonyi Anna (2001): Az óvodás gyerekek értékelési-mérési rendszerének elvi és gyakorlati kérdései. In: Minőség az óvodában. (Szerk. Szivák Judit.). OKKER Kiadó, Bp. 175-215. p.

¹⁷ Heacox, Diane (2006): Differenciálás a tanításban, tanulásban.. Szabad Iskolákért Alapítvány, Bp.

Az együttnevelés variációi és kritériumai

A 0–3 éves korosztály valamilyen formában történő ellátása minden önkormányzat számára alapfeladat, a törvényi előírás szerint a bölcsődék fenntartása azonban csak a 10 000 főnél nagyobb lélekszámú településeken kötelező. A helyi önkormányzatok a napközbeni ellátás biztosítására vonatkozó kötelezettségüket más ellátási forma révén is teljesíthetik, pl. családi napközi stb. A gyermekpopuláció szociokulturális hátterét tekintve igen heterogén, így természetesen az ellátórendszer is differenciált abban a tekintetben, hogy milyen családok gyermekei veszik elsősorban igénybe (pl. fizetős szolgáltatások, játszóházak, Biztos Kezdet programok stb.).

A települések száma közigazgatási típus szerint, 2007¹⁸

Megnevezés	Főváros	Megyei jogú város	Város	Község	Helységek száma összesen
Települések száma	1	23	265	2 863	3 152

A működő bölcsődék és férőhelyek száma a település jogállása szerint, 2007

Megnevezés	Főváros	Megyei jogú város	Város	Község	Összesen
Bölcsődék száma	142	151	209	56	558
Férőhelyek száma	8 359	8 515	7 159	911	24 944

A bölcsődével integráltan működő óvodák száma, 2007¹⁹

Megnevezés	Főváros	Megyei jogú város	Város	Község	Összesen
Darab	3	-	25	13	41

Bölcsőde a 3152 település közül csupán **230 településen** található, a települések **7%-án**. A statisztikai adatok alapján **558** bölcsőde működik.

Az **óvodák** tekintetében sokkal jobb az arány, a települések több mint **70%-án** található óvoda, mintegy **2250** településen. OSAP keretében gyűjtött óvodai adatok alapján a 2007/2008-as tanévben az intézmények száma **2 750**, feladatellátási hely **4 386**.

Egy másik dokumentum²⁰ adatai szerint, a bölcsődét a 0-3 éves korosztály 8 %-a veszi igénybe (a férőhelyszámok adta szűkös lehetősége miatt), óvodába a korosztály 87 %-a jár (a 3 évesek 75 %-a, a 4 évesek 85 %-a, az 5 évesek 95 %-a).

A bölcsődei ellátáshoz való hozzájutás nagyon egyenetlen, a nagyvárosokban lényegesen jobb, községekben csupán elvétve biztosított. A gyermekes családok 43%-a olyan településen lakik, ahol nincs bölcsőde. A szegénységben élő családok 55%-a nem tud lakóhelyén hozzájutni az ellátáshoz. Az ellátórendszer ma nagyon egyenlőtlen hozzáférést biztosít, ami az ország egyes területeire különösen érvényes. Ezek a települések kiemelt jelentősége van

¹⁸ Forrás: A Magyar Köztársaság helységnevkönyve, 2007; 1203-as KSH adatfelvétel, 2007; 2023-as KSH adatfelvétel, 2007.

¹⁹ A 2006. márciusi adatok szerint 71 óvodában működött bölcsődei csoport. Az empirikusan tapasztalható növekedés ellenére a statisztikai adatok jelentős csökkenést jeleznek. Ennek magyarázatát jelenleg keressük.

²⁰ Megvalósíthatósági tanulmány a TÁMOP 5.2.1. kiemelt projekthez. 2008. febr. 12.

a ténylegesen (egy csoportszobában működő) egységesen működő intézményeknek (lásd: 1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról a 33. § (1) bekezdés f.) pontja, illetve a (14) bekezdés. (Legkorábban: 2009. szeptember 1-től.) Mindenképpen elérendő cél, hogy a települések gyermekei számára biztosított legyen a napközbeni ellátás, ellenkező esetben sérül az egészséges fejlődéshez való jog.

A bölcsődés korosztály óvodában történő nevelésének formái:

1. **Bölcsőde-óvoda közös (összevont) intézményként történő működtetése:** Azok a napközbeni gyermekellátási formák tartoznak ide, amelyekre jellemző, hogy az intézményen belül van olyan egység, amelyik a 0–3 éves korosztályt, és van olyan egység, amelyik a 3–6 (7) éves korosztályt látja el. (Vagyis: a bölcsődés és az óvodás csoportok ellátása külön-külön szobában / egységben történik). A 0–3 éves korúak ellátását a bölcsődei szabályzók, a 3–6 (7) éveseket pedig az óvodai szabályzók határozzák meg, a két ellátási forma szakmailag önállóan működik.
2. Az 1993. évi LXXIX. Törvény a közoktatásról módosítása értelmében a 33. § (14) **Egységes óvoda-bölcsőde** akkor hozható létre, ha a települési önkormányzat nem köteles bölcsődét működtetni. **Az óvodai csoportban történő nevelés akkor valósulhat meg, ha a gyermek legalább második életévét beöltötte.**

1. Bölcsőde-óvoda közös (összevont) intézményként történő működtetése:

Az óvodában működő bölcsődei csoport sok esetben megoldást jelenthet a 0–3 éves korosztály napközbeni ellátásának biztosítására azokon a településeken, ahol kevés az esély az önálló bölcsőde létesítésére. Ez az ellátási forma nagy segítség lehet a családok számára gyermekeik nevelésében, javíthatja a szülők elhelyezkedési esélyeit, könnyebbé abban az értelemben is, hogy a szülő esetleg több gyermekét is ugyanabba az intézménybe írathatja (ez a mindennapi életszervezés szempontjából előnyös, az intézményben dolgozó szakemberek létbiztonságát fokozhatja, a szakmai fejlődésre, fejlesztésre jobb lehetőségeket biztosít).

Mivel az önkormányzatnak csak ellátásbiztosítási kötelezettsége van a 10 000 lakosnál kisebb lélekszámú településeken, az igények és a lehetőségek függvényében többféle megoldás is létezhet. A gyermekpopuláció szociológiai, kulturális hátterét tekintve igen heterogén, így természetesen az ellátórendszer is differenciált abban a tekintetben, hogy milyen háttérű családok gyermekei veszik elsősorban igénybe (pl. fizetős szolgáltatások, pl. játszóházak, Biztos Kezdet programok, stb.).

„A napközbeni gyermekellátás a gyermekekért van, ezért az ő érdekeiknek legmegfelelőbben kell azt megszervezni”.²¹ Fentiek meghatározzák az intézmények működését, a gyermekek ellátásának konkrét megvalósulását, és egyben arra is felhívják a figyelmet, hogy a férőhelyszámok korlátozott volta miatti válogatásnak is a gyermek érdekei lehetnek a meghatározó kritériumai, és nem az anya munkavállalása.

A közös intézményben is szükséges betartani az egyes intézményekre vonatkozó jogi és tartalmi szabályzókat. Ugyanakkor a megvalósulás éppen azért jön létre, hogy azoknak a gyerekeknek is esélyt adjon a fejlődésre, akik hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzetüknél fogva nem, vagy alig kapnak segítséget képességeik kibontakoztatásához. (Megalapozva egyúttal a továbblépést, az iskolai sikereket, végcélként pedig a munkába állás esélyért.) Ezen esetekben a gyermekek felvételénél alapszempont, hogy ne az anyák munkába

²¹ Napközbeni gyermekellátás Európában. Az Európa Tanács ajánlásai, 2002.

állása legyen a meghatározó, hanem a családok, gyermekek valós szükséglete. Az esélyteremtő törvény csak így éri el célját. E kitétel azonban nem érinti azt az igényt, hogy ezen anyák munkába állását segíteni kell. Ez azonban nem a bölcsőde és nem az óvoda kompetenciája.

Az önállóság ellenére a két intézmény pedagógiai programjának összehangolása elengedhetetlen, éppen az egységes gyermekkép, az egységen értelmezett nevelési gyakorlat miatt. Kiemelt jelentősége van az összehangolásnak az esélyt teremtő programokban, amelynek csírája és/vagy teljes kifejtése minden intézmény feladata, attól függően, hogy az adott intézményben van-e érintett gyermek. E szerint a felvett gyermekek közül élvezzenek prioritást a rászoruló gyermekek. A gyermekek ellátásához és a családokkal való szoros együttműködéshez az egyes intézmények kaphassanak/kapjanak szakmai segítséget (gyógypedagógus, pszichológus, jogász, védőnő, orvos, korai fejlesztő, szociális munkás, család- és gyerekvédelmi munkatárs stb.).

A közös intézmény létrehozása előtt az alábbi szempontokat szükséges figyelembe venni:

- Legelőször a közös intézmény létrehozásának a célját szükséges tisztázni. Elsődleges cél csak a magas színvonalú napközbeni gyermekellátás (bölcsődei és óvodai) lehet, melyet az érintett korosztályból minden gyermek etnikai hovatartozástól, fejlettségtől és szociológiai helyzetétől függetlenül igénybe vehet. Minden más cél: költséghatékony megoldások alkalmazása, az óvodai gyermeklétszám csökkenésének következtében az óvoda megmentése stb., ehhez képest csak másodlagos lehet. Fentiekből következik az, hogy mind a szakmai, mind a gazdasági szempontok figyelembevétele szükséges, ugyanakkor a gyermekek érdekében a szakmai szempontoknak elsőbbséget kell kapniuk a gazdasági szempontokkal szemben.²²
- Az ellátás kialakításánál mindkét ellátandó korosztály igényeit mérlegelni kell, hiszen a bölcsődések és az óvodások életkori sajátosságaik különbözőségei miatt más-más bánásmódot igényelnek.
- A törvényi előírás szerint a napközbeni ellátást 20 hetes kortól kell biztosítani. Ez jelentős átalakításokat tesz szükségessé az intézményben mind a csoportszobák, mind a kiszolgáló helyiségek, mind a játszóudvar vonatkozásában. A bölcsődes korosztály kompetenciái jelentős mértékben különböznek az óvodások kompetenciáitól, az önkiszolgálás területén lévő funkciókat illetően, ez alapvetően meghatározza, indokolja a bölcsődes és az óvoda gyermekek számára kialakított környezetnek a különbözőségeit, sajátosságait. A törvény által előírt korhatárok intézményi szűkítése (pl.: csak 2 éves kortól fogadják a gyermekeket) diszkriminatív, sérti az intézmény alapfunkcióit, ezért a szülőkből ellenérzést válthat ki, konfliktusokat eredményezhet a településen. (Külön mérlegelendő, és átmeneti megoldásként kezelendő az a helyzet, amikor az ellátást igénybevevő gyermekek korösszetétele vagy a jelentősebb átalakítások kivitelezhetősége, megvalósíthatósága indokoltá teheti a korosztályszűkítést).
- Egy bölcsődei csoportba – a jogszabályt figyelembe véve – legfeljebb 10 gyermek, egy óvodai csoportba pedig maximum 25 gyermek vehető fel. Az átalakítással kapcsolatos terveket, ezek költségvonzatait ebből a szempontból is mérlegelni kell.

²² A tapasztalatok szerint a szakmai szempontok által vezérelt összevonások esetében a szakemberek motiváltak voltak, szakmai megújulási lehetőséget is láttak az összevonásban, kölcsönösen elfogadták az egyes szakterületek sajátos tudásszükségletét, kölcsönösen sokat tanultak egymástól. (Bővebben ld. pl.: Észak-Kelet Magyarországi Regionális Módszertani Bölcsőde szakmai anyaga, 2007.)

- A bölcsődés gyermekek ételmezésével kapcsolatos szabályok, követelmények különböznek az óvodai ételmezési előírásoktól, az óvodásoknak készített ételek a bölcsődés korosztály számára automatikusan nem adhatók. Így az intézménynek gondoskodnia kell a kétféle ételmezés biztosításáról, az ehhez szükséges személyi és tárgyi feltételekről (ld. vonatkozó jogszabályok). Rugalmas megoldásokat kell tehát alkalmazni, a sajátos megoldások érvényesítése az egyes, vonatkozó kiszolgáló helyiségek biztosításával, megfelelő szervezéssel megoldhatók.
- A bölcsődei helyiségek (csoportszoba, fürdőszoba, átdó stb.) berendezése, felszerelése (játékkészlet, bútorok, gyermekek által használt edények, textília stb.) jelentősen eltér az óvodaitól, ezért mindkét intézmény tárgyi feltételeit önállóan kell biztosítani (ld. felszerelési jegyzékek).
- A bölcsődések esetében nem lehet elvárás a szobatisztaság. A pelenkacserét, a használt pelenka tárolását meg kell oldani (közegészségügyi előírások). A bölcsőde és az óvoda között ne legyen automatikus vagy szabad az átjárás, ne fordulhasson elő, hogy a már szobatiszta gyermekeket esetenként a 3. életévük betöltése előtt is átveszi az óvoda.
- A bölcsődei csoportban folyó nevelő-gondozó munka tartalmát A bölcsődei nevelés-gondozás országos alapprogramja²³ és a bölcsődei módszertani irányelvek, továbbá az egyes intézmények szakmai programjai határozzák meg, az óvodai csoportban folyó nevelést pedig Az óvodai nevelés országos alapprogramja²⁴ és az óvoda helyi programja. A bölcsődei és az óvodai alapprogram gyermekképét tekintve számos ponton rokonságot mutat²⁵, ugyanakkor mindkét alapprogram önálló és (önállóan) egymástól függetlenül – legfeljebb egymásra épülve – kezelendő dokumentum. Cél természetesen az, hogy mindkét intézmény dokumentumaiban és különösen a gyakorlatban egységes gyermekkép legyen az iránymutató, és az alapjaiban, szemléletében azonos bánásmód. (A két alapprogram összehasonlítását ld. egy korábbi fejezetben).
- A bölcsődés és az óvodás gyermekekről kötelezően vezetendő dokumentációk köre és azok módja különbözhet egymástól. Ezt a némileg eltérő pedagógiai cél és a különböző módszerek indokolják, ugyanakkor a dokumentációk elveit, az egységes gyerekképre és pedagógiai attitűdre vonatkozó álláspontokat e téren is szükséges összehangolni.
- A bölcsődében nincsen irányított foglalkozás. Ebben a korban a spontaneitáson van a fő hangsúly, mely fejleszti a kisgyermek kreativitását, gondolkodását. Az óvodában is fontos mindez, ugyanakkor a gyermekek életkori sajátosságaihoz igazítottan megjelennek az irányított, a pedagógus által kezdeményezett tevékenységek is, az óvoda pedig megőrzi a játék elsődlegessége révén a spontaneitás jelentőségét, mindez azonban kiegészül a tudatosan tervezett (de a játékra épülő) oktatással.
- Részint a korosztály életkori sajátosságai miatt, részint pedig annak következtében, hogy a családi nevelésbe belépő első intézmény a bölcsőde, a szülők felé szakmai elvként más típusú nyitottság és rugalmasság fogalmazódott meg módszertani elvként, mint bármelyik más, a bölcsődét követő nevelési intézmény esetében. A bölcsődei

²³ Szombathelyiné dr. Nyitrai Ágnes – Korintus Mihályné dr. – Rózsa Judit: A bölcsődei nevelés-gondozás országos alapprogramja. SZMI, 2008.

²⁴ 137/1996. (VIII. 28.) Korm. rendelet az óvodai nevelés alapprogramjának kiadásáról.

²⁵ Bővebben ld: Szombathelyiné dr. Nyitrai Ágnes – Pethő Mónika: Az óvodai nevelés országos alapprogramja és A bölcsődei nevelés-gondozás országos alapprogramja. Összehasonlító elemzés. SZMI, Budapest, 2008. Kézirat.

nevelés-gondozásban elvárt a családlátogatás, a szülővel történő fokozatos beszoktatás, melynek min. időtartama 2 hét, a folyamatos érkezés lehetősége. A szülő a bölcsődei szabályok tiszteletben tartásával, a csoport életébe tevőlegesen nem beavatkozva bemehet a bölcsődei csoportba. Az óvodák hasonló elvek és hasonló gyakorlat alapján működnek, a megoldások mikéntje, a hangsúlyok azonban óvodánként eltérhetnek egymástól.

- A két szakterület két különböző ágazat irányítása alá tartozik, ennek kezelése mind szakmai, mind munkajogi szempontból mindkét intézményben szabályozott. A bölcsődében jogszabályi előírás szerint szakképzett gondozónő, óvodában pedig szakképzett óvodapedagógus alkalmazható
 - a./ szakmai szempontból: ezt a bölcsődés és az óvodás gyermekek életkori sajátosságai és az egyes intézmények nevelő-gondozó munkájának tartalmi különbségei egyaránt indokoltá teszik;
 - b./ munkajogi szempontból: más az óvodapedagógusok és más a gondozónők közalkalmazotti besorolása, csoportban töltendő munkaideje, éves szabadságkerete, továbbképzési kötelezettsége, stb. Ezért a közös működtetésnél e szempontokat is fegyelembe kell venni, ami az együttműködésükben nem lehet hátráltató tényező. Úgy kell a munkarendet megszervezni, hogy mind a gondozónőknek, mind pedig az óvodapedagógusoknak legyen idejük, munkájuk összehangolására a közös cél, az egységes gyermeknevelés érdekében.
- Bölcsődei csoportban óvodapedagógus nem alkalmazható gondozónőként, és ugyanígy óvodai csoportban sem alkalmazható gondozónő óvodapedagógusként. Mindkét intézményben a jogszabályban előírt végzettséggel rendelkezők dolgozhatnak.
- A bölcsődei és az óvodai csoportok szakmai önállóságát intézményen belül biztosítani kell. Ez az összevont intézmény vezetőjének és az egységvezetőknek az együttműködését kiemelten igényli: a felelősség- és jogkörök pontos körülhatárolása, az eltérő szakmai kompetenciák ekvivalenciájának a megteremtése nagy körültekintést igényel.

A szakmai önállóság igénye 3 szinten jelentkezik:

 - a./ a bölcsődei és az óvodai csoport napi működésében, működtetésében,
 - b./ a szakmai munka tervezésének, szakmai irányításának szintjén,
 - c./ a kapcsolatrendszer meglétének és működésének szintjén.

Ez egy - intézménytípusonként eltérő - szakmai kapcsolatrendszer meglétét és működtetését tételezi fel.
- A két intézménytípus működésének hasonlóságait és különbségeit, a bölcsődei és az óvodai nevelés kontinuitását a szülők felé is megfelelő módon kell képviselni.
- A közös intézmény vezetése:
 - a./ a közös intézményt óvodapedagógus vezeti, és a bölcsődének önálló szakmai vezetője van, aki gondozónő (lehetőség szerint E kategóriába sorolásra jogosító gondozónői végzettséggel rendelkező);
 - b./ a közös intézményt gondozónő (lehetőség szerint E kategóriába sorolásra jogosító gondozónői végzettséggel rendelkező) vezeti, az óvodának önálló szakmai vezetője van, aki óvodapedagógus;
 - c. / a közös intézmény vezetője egyéb, a jogszabályi előírásoknak megfelelő végzettséggel rendelkezik (pl. szociálpedagógus), a bölcsődének gondozónői végzettséggel, az óvodának pedig óvodapedagógus végzettséggel rendelkező vezetője van.

Ahol a jogszabály a szakvizsga meglétét is feltételül szabja a vezetői beosztás betöltéséhez, ott természetesen a vezetőnek szakvizsgával is rendelkeznie kell.

A vezető személyének kiválasztásánál fontos szempont, hogy a vezetői poszt várományosa mindkét fél szakmai érdekeit megfelelő módon képviselje, kellő tájékozottsága legyen mind a bölcsődei, mind az óvodai nevelés vonatkozásában.

A vezetőhelyettes személye, kiválasztása ugyanilyen fontos. Ahol a vezető óvodapedagógus, ott legyen gondozónő a helyettes, aki teljes jogú pedagógiai hatáskörrel bír, ahol a vezető gondozónő, ott legyen a helyettes teljes jogú pedagógiai jogkörrel rendelkező gondozónő.

- A sajátos nevelési igényű gyermekek ellátására vonatkozóan a már hivatkozott szabályozókon túl az alábbiak irányadóak: a gyermekek ellátásához a megfelelő segítséget a fenntartónak biztosítani kell mindkét intézményben (gyógypedagógus – igény szerinti szakos, orvos, pszichológus, fejlesztőpedagógus, konduktor stb.),
- A hátrányosan és halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek ellátására vonatkozóan erős szakmaközi együttműködés szükséges mindkét intézményben (védőnő, orvos, pszichológus, jogász, szociális munkás, gyermekvédelmi- és családgondozói munkatárs stb.).

A bölcsőde-óvoda közös intézmény kialakítása a 3 éven aluliak napközbeni ellátásának csak egyik lehetséges módja, semmiféleképpen nem válhat sem divattá, sem pusztán anyagi megfontolásokon alapuló megoldási lehetőséggé. A jól működő közös intézmények esetében mind a bölcsőde, mind az óvoda megőrzi szakmai önállóságát, csupán épületileg és gazdaságilag működnek egységben, és intenzív pedagógiai együttműködés (szemléleti, metodikai) jellemzi őket. A bölcsőde-óvoda közös intézmény az egyes ellátási formák szakmai követelményeinek betartásával eredményesen segítheti a kisgyermekek harmonikus fejlődését. A fejlődési folyamat erőltetett siettetése, az óvodára való ily módon történő előkészítés nem lehet feladata a bölcsődének. Mind a bölcsődei, mind az óvodai nevelés akkor működik jól, ha saját funkciót lát el. Ugyanakkor kiemelt szerepet kap egymás szakterületének megismerése, a kölcsönös tapasztalatszerzés lehetőségének megteremtése, amely mind a saját, mind a társterület kompetenciájának erősödését kedvezően befolyásolja. Az egyes szakterületek önállóságának biztosítása mellett ugyanilyen fontos az együttműködni tudás is, a saját tevékenységek lehető legmagasabb szinten történő összehangolása az egységes nevelői színtér és a kontinuitás biztosításának érdekében, az átmenetek minél kisebb határának szolgálatában. A közös családlátogatások, bizonyos közös programok is segítik a kölcsönösséget és az egymásra épülést, az együttműködést.

2. A 2 évesnél idősebb gyermekek óvodai csoportban történő nevelése.

Ez a tervezett (legkorábban 2009. szeptemberétől indítható) ellátási forma azokon a *10 000 fő lakónépesség alatti településeken jelenthet megoldást* a bölcsődés korúak (2-3 évesek) napközbeni ellátásában, ahol a rendkívül alacsony gyermekszám miatt az óvodában működő bölcsődei csoport kialakítása sem valósítható meg. E megoldás egyúttal biztosíthatja az arra különösen rászoruló, hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzetű településeken élő gyerekek intézményes nevelését.

- Ennél az ellátási formánál nagy a veszélye annak, hogy a néhány bölcsődés korú gyermek „felszívódik” az óvodai csoportban. Mivel kistélepülésen működő ellátási formáról van szó, nyilván az óvodások ellátása is vegyes csoportokban történik, ennek határai a 2 évesek felvételével kitolódnak. Az erre vonatkozó nevelési koncepciók, tervek a helyi nevelési programban meg kell, hogy jelenjenek.
- A csoportlétszámot a széles korcsoport sajátosságaihoz igazodva kell megállapítani. A 3 éven aluli gyermekeket lehet duplán számítani. A 2 éves kisgyermek számára a

25 fős csoport rendkívül megterhelő pszichésen, nehezíti a biztonságérzet és a személyes kötődések alakulását. (Esetleg a maximum létszámot 20 főben lehetne meghatározni, ahová maximum 3-5 két éven felüli gyermek vehető fel.)

- A tárgyi feltételek kialakításánál figyelembe kell venni a fokozott biztonsági szempontokat és a 2 év körüliek önállósági szintjét. (Bútorméret, fürdőszoba berendezése, játékkészlet stb.)
- A 3 éven aluli gyermekek élelmezésénél a bölcsődésekre vonatkozó előírásokat kell betartani.
- A 3 éven aluli gyermekeket is nevelő csoportban az óvodapedagógusnak bölcsődei nevelési-gondozási alapismeretekkel kell rendelkeznie (pl. továbbképzés a témában).
- A szobatisztaság a 3 éven aluli gyermekek esetében nem lehet elvárás.
- A 3 éven aluli gyermekek nevelésében-gondozásában a bölcsődei szakmai elvek és módszertani előírások a meghatározóak.
- Meg kell határozni a csoportban dolgozó felnőttek (gondozónő és óvodapedagógus) óraszámait (óra/nap) a vonatkozó jogszabályok szerint, valamint a csoportban dolgozók átfedési idejének mennyiségét is (óra/nap).

Közös képzési lehetőségek

- Az óvodapedagógusok képzése BA szinten folyik. A bölcsődei gondozónők jelenlegi legmagasabb képzése a felsőfokú szakképzés keretében működő csecsemő- és kisgyermeknevelő-gondozó (2008. szeptemberétől: csecsemő- és gyermeknevelő-gondozó) képzés. A bölcsődei szakemberek BA szintű képzésének szakalapítása folyamatban van. Mindenképpen az lenne szakmailag és szakmapolitikailag a jó megoldás, ha külön BA szakon folya a gondozónők és az óvodapedagógusok képzése, természetesen az egyes tanegységek, tantárgyak, modulok beszámíthatóságával, esetenként átjárhatóságával vagy egymásra épülésével. A két szakterület között természetesen létező és mindenképpen megőrzendő különbségek így nem tűnnek el, ugyanakkor az egymásra épülés, az együttműködés is nyilvánvalóan látszik. Ugyanez az átjárhatóság a tanító szak felé (és felől) is kell, hogy működjön.
- Az óvodapedagógus-képzésben a bölcsődés, a bölcsődei gondozónőképzésben pedig az óvodás korosztály ellátására vonatkozó témakörök arányát kell növelni (az elméleti és a gyakorlati képzés területén egyaránt).
- Közelíteni kell egymáshoz az egyes szakterületek továbbképzési rendszerét. Az óvodapedagógusokra a pedagógus-továbbképzési rendszer, a gondozónőkre a szociális továbbképzési rendszer előírásai és lehetőségei vonatkoznak. Az engedélyezett továbbképzési programok közül ki kell választani azokat, amelyek mindkét szakmában elfogadhatók, átjárhatóvá és egymással elfogadhatóvá, konvertibilissé kell tenni a két ágazat továbbképzési rendszerét, valamint olyan új programokat kell akkreditáltatni, amelyek az összevont intézményekben való nevelő-gondozómunkát segítik.

A fontosabb jogszabályok, módszertani ajánlások bibliográfiája:

Törvények:

1. 1992. évi XXXIII. törvény a közalkalmazottak jogállásáról
2. 1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról
3. 1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról
4. Az 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról
5. Magyar Köztársaság költségvetéséről szóló törvény

Korm. rendeletek:

1. 20/1997. (II. 13.) Korm. rendelet a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. Törvény végrehajtásáról
2. 133/1997.(VII.29.) Korm. rendelet a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti alapellátások és gyermekvédelmi szakellátások térítési díjáról és az igénylésükhöz felhasználható bizonyítékokról
3. 137/1996. (VIII. 28.) Korm. rendelet az óvodai nevelés alapprogramjának kiadásáról
4. 149/1997.(IX.10.) Korm. rendelet a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról
5. 235/1997.(XII.17.) Korm. rendelet a gyámhatóságok, a területi gyermekvédelmi szakszolgálatok, a gyermekjóléti szolgálatok és a személyes gondoskodást nyújtó szervek és személyek által kezelt személyes adatokról
6. 253/1997. (XII. 20.) Korm. rendelet az országos településrendezési és építési követelményekről
7. 188/1999.(XII.16.) Korm. rendelet a személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmények és falugondnoki szolgálat működésének engedélyezéséről, továbbá a szociális vállalkozás engedélyezéséről
8. 259/2002.(XII.18.) Korm. rendelet a gyermekjóléti és gyermekvédelmi szolgáltató tevékenység engedélyezéséről, valamint a gyermekjóléti és gyermekvédelmi vállalkozói engedélyről

9. 331/2006. (XII. 23.) Korm. rendelet A gyermekvédelmi és gyámügyi feladat- és hatáskörök ellátásáról, a gyámhatóság szervezetéről és illetékességéről, valamint egyes kapcsolódó kormányrendeletek módosításáról

Miniszteri rendeletek:

1. 9/1985. (X. 23.) EüM-BkM együttes rendelet az étkezéssel kapcsolatos közegészségügyi szabályokról
2. 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet a nevelési-oktatási intézmények működéséről
3. 14/1994. (VI. 24.) MKM rendelet a képzési kötelezettségről és a pedagógiai szakszolgálatokról
4. 23/1997.(VI.4.) MKM rendelet a Fogyatékos gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a Fogyatékos tanulók iskolai oktatásának tantervi irányelve kiadásáról
5. A 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről,
6. 18/1998.(VI.3.) NM rendelet a fertőző betegségek és járványok megelőzése érdekében szükséges járványügyi intézkedésekről
7. 33/1998.(VI.24.) NM rendelet a munkaköri, szakmai, illetve személyi higiénés alkalmassági orvosi vizsgálatokról és véleményezéséről
8. 17/1999. (II. 10.) FVM-EüM egységes rendelet a az élelmiszerek előállításának és forgalmazásának élelmiszer higiénés feltételeiről
9. 80/1999.(XII. 28.) GM – EüM – FVM együttes rendelete a vendéglátás és közétkeztetés keretében történő élelmiszer – előállítás és forgalmazás feltételeiről
módosította: 41/2001. (XII. 22.) GM-EüM-FVM együttes rendelet
10. 1/2000.(I.7.) SZCSM rendelet a személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmények szakmai feladatairól és működésének feltételeiről
11. 6/2000.(VII. 6) SZCSM rendelet a személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmények szakmai feladatairól és működésének feltételeiről
12. 8/2000.(VIII.4.) SZCSM rendelet a személyes gondoskodást végző személyek adatainak működési nyilvántartásáról

13. 9/2000.(VIII.4.) SZCSM rendelet a személyes gondoskodást végző személyek továbbképzéséről és a szociális szakvizsgáról
14. 29/2003.(V.20.) ESZCSM rendelet a helyettes szülők, a nevelőszülők, a családi napközit működtetők képzésének szakmai és vizsgakövetelményeiről, valamint az örökbefogadás előtti tanácsadás és felkészítő tanfolyamról
15. 90/2003.(VII.30.) FVM-ESzCsM együttes rendelet az élelmiszerek előállításának és forgalmazásának élelmiszer higiéniai feltételeiről, **módosította** a 129/2003. (XII. 23.) FVM-ESzCsM együttes rendelet
16. 2/2005. (III. 1.) OKM rendelet: Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve.
17. 19/2002. (V. 8.) OM rendelet a közoktatási intézmények elhelyezésének és kialakításának építészeti-műszaki követelményeiről
18. 67/2007. (VII. 10.) GKM-EüM-FVM-SZMM együttes rendelet a vendéglátó termékek előállításának feltételeiről

Módszertani levelek, ajánlások, kiadványok:

a./ átfogó jellegűek:

1. A bölcsődei gondozás-nevelés minimum feltételei és a szakmai munka részletes szempontjai. Módszertani levél. Országos Család- és Gyermekvédelmi Intézet, Bp. 1999
2. Korai fejlesztés a bölcsődében. Szerk.: Gyírkis Ágnes. Módszertani levél. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Bp. 2003.
3. Gyermekek napközbeni ellátása. Standard. 2007. www.szmi.hu
4. A bölcsődei nevelés-gondozás országos alapprogramja. Írták: Szombathelyiné dr. Nyitrai Ágnes, Korintus Mihályné dr., Rózsa Judit. SZMI, Bp. 2008 www.szmi.hu

b./ a bölcsődei nevelés-gondozás egyes fontosabb területeire vonatkozó módszertani ajánlások (megjelenésük szerint időrendben):

5. Folyamatos napirend a bölcsődében. Módszertani levél. Bölcsődék Országos Módszertani Intézete, Bp. 1982

6. Bölcsődei adaptáció. Módszertani levél. In: Előadások – közlemények – dokumentumok. Módszertani levelek, irányelvek. Bölcsődék Országos Módszertani Intézete, Bp. 1982
7. Szülővel történő fokozatos bölcsődei beszoktatás. Kiegészítő módszertani útmutató a fokozatos beszoktatás c. módszertani levélhez. Bölcsődék Országos Módszertani Intézete, Bp. 1982
8. Útmutató a bölcsődei gondozónők családlátogatásához. Bölcsődék Országos Módszertani Intézete, Bp. 1989
9. Játék a bölcsődében. Módszertani levél. Bölcsődék Országos Módszertani Intézete, Bp., 1997
10. Az egészséges csecsemő táplálásának irányelvei (ajánlás). (Az Országos Csecsemő- és Gyermekegészségügyi Intézet által 1994-ben összeállított, „Az egészséges csecsemő táplálásának irányelveiről” c. viselő 47. számú módszertani levél helyébe lép. 2001
11. Korai fejlesztés a bölcsődében. Módszertani levél. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Bp. 2003
12. A család és a bölcsőde kapcsolata. Módszertani levél. Kézirat. Magyar Bölcsődék Egyesülete, Pedagógus - Pszichológus Tagozat anyaga, 2007

Felhasznált irodalom²⁶:

Dr. Bakonyi Anna (2008): Korai fejlesztés. In: kezünkben a diagnózis. Bp. Kézenfogva Alapítvány. 110–113. p.

Dr. Bakonyi Anna (2008): Inklúzió: A kompetencia alapú óvodai programcsomag elvei és a HHH gyerekek nevelésének elvi összefüggései. Óvodai Nevelés 2008. március, 108–111. p.

Dr. Bakonyi Anna (2001): Az óvodás gyermek értékelési-mérési rendszerének elvi és gyakorlati kérdései In: Minőség az óvodában szerk: Szivák Judit. OKKER 175–215.p.

Cole, M. – Cole, S. (2003): Fejlődéslélektan. Osiris Kiadó, Bp.

Dornes, Martin: (2002): A Kompetens csecsemő. Pont kiadó, Bp.

Észak-kelet Magyarországi Regionális Módszertani Bölcsőde Eger, 2008.

²⁶ Itt csak a hivatkozott szakirodalom van felsorolva, a témához önálló bibliográfia készül.

Farkas Lajosné (2001): A helyi nevelési program irányítóje. In: *Minőség az óvodában*. Szerk.: Szivák Judit. OKKER, 2001. 61. p.

Heacox, Diane (2006): Differenciálás a tanításban, tanulásban. Szabad Iskolákért Alapítvány, Bp.

Kagan, Spencer (2001): Kooperatív Tanulás. Önkonet Kft. Bp.

Kozma Tamás (2001): Bevezetés a nevelésszociológiába. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp.

Nagy József (2007): Kompetenciaalapú kritériumorientált pedagógia. Mozaik Kiadó, Szeged.

Napközbeni gyermekellátás Európában. Az Európa Tanács ajánlásai. 2002.

SWOT analízis készült: Észak-kelet Magyarországi Regionális Módszertani Bölcsőde Eger, 2008.

Vajda Zsuzsanna (1999): A gyermek pszichológiai fejlődése. Helikon Kiadó, Bp.